

YOSHLAR O'RTASIDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA KIBERBULLING HAMDA INTERNETGA TOBELIKNING SALBIY JIHATLARI

E.A.Dusanov¹

1. Navoiy viloyat pedagogik mahorat markazi "Pedagogika, va psixologiya ta'lim texnologiyalari" kafedrası mudiri (PhD), dotsenti UDK 373,523

Mas'ul muallif: Dusanov Elbek Abdusamatovich, Navoiy viloyat pedagogik mahorat markazi "Pedagogika, va psixologiya ta'lim texnologiyalari" kafedrası mudiri (PhD), dotsenti UDK 373,523.

e-mail: Elbek.89@inbox.uz

Accepted: 24 Sentabr 2026

Published: 24 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Dusanov, E. A. YOSHLAR O'RTASIDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA KIBERBULLING HAMDA INTERNETGA TOBELIKNING SALBIY JIHATLARI / E. A. Dusanov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 9, № 2. — B. 338–342.

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smir yoshlar hayotida axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlash, kiber xavfsiz muhit va yoshlar kabi masalalar, , internet va shaxs, kiberxavfsizlik va inson qadriyatlarini, o'smir yoshlarning axborotlar bilan ishlash kompetensiyalari, axborotlarning psixologik xavfsizligi: muammo va yechimlar, texnologiya o'zgarishlar va yoshlar tarbiyasi, bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: kiberbulling, agressiv xulq, axborot-psixologik, xavfsizlik, virtual, irodaviy va motivatsion, emotsional, korreksion – adaptiv, konstruktiv o'zgartirish, tafakkur.

Ключевые слова: кибербуллинг, агрессивное поведение, информационно-психологический аспект, безопасность, виртуальный контекст, волевые и мотивационные факторы, эмоциональный аспект, коррекционно-адаптивный аспект, конструктивные изменения, мышление.

THE NEGATIVE ASPECTS OF CYBERBULLYING AND INTERNET ADDICTION IN SHAPING A HEALTHY LIFESTYLE AMONG YOUNG PEOPLE

Abstract. This article provides recommendations on issues such as ensuring information and psychological security in the lives of adolescents, cyber-safe environments and youth, the Internet and the individual, cybersecurity and human values, adolescents' competencies in working with information, psychological security of information: problems and solutions, technogenic changes and youth education.

Keywords: cyberbullying, aggressive behavior, informational-psychological, security, virtual, volitional and motivational, emotional, correctional-adaptive, constructive change, thinking.

Kirish. Jahon hamjamiyatida barcha rivojlangan mamlakatlarni yuqori axborot texnologiyalarsiz, xususan internet tarmog'isiz tasavvur etib bo'lmaydi. Qolaversa, bugungi kunda internet tarmoqlarining insoniyat kundalik hayotiga ta'siri yanada ortib bormoqda. Virtual olam shaxsning psixologik, ijtimoiy, madaniy, axloqiy xususiyatlariga katta o'zgarishlar olib kelmoqda. Shuningdek, insoniyatning xususan, yoshlarning butun dunyo bo'ylab duch keladigan asosiy muammolardan biri bu, internetga tobelik xulqi bo'lib, u o'z-o'zidan yoshlarning kundalik turmush tarziga, kasbiy tayyorgarligi va kamolotiga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi. Internet tobeligi muammosini tadqiq etishga mo'ljallangan dunyodagi eng ilg'or ilmiy markazlardan biri, AQSHdagi internetga qaramlikni oldini olish markazi (Center for internet addiction recovery homepage USA) ning 2020 yil yanvar oyida bergan statistik ma'lumotlariga ko'ra, "2020 yil boshida 4,5 milliarddan ortiq insonlar internetdan foydalangan. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish esa, 3,8 milliard ko'rsatkichni tashkil etgan. Yoshlar orasida internetdan foydalanish va unga bo'lgan qaramlik 76,2 % ni tashkil etishi aniqlangan". Demak, internet bir tomondan insoniyat uchun ulkan axborotlar maydoni shuningdek, hodisa va yangiliklarni kuzatib borishga imkon beruvchi, shaxsni intellektual, kommunikativ, hissiy jihatdan rivojlanishini oshiruvchi samarali tizim bo'lsa, ikkinchi tomondan esa, inson salomatligiga xavf soluvchi, vaqtini idrok etishni izdan chiqaruvchi, yoshlarning oliy maqsad va rejalarini yo'q qiluvchi texnologiya omil sifatida gavdalanmoqda.

Hozirgi kunda dunyo miqyosida yoshlarni kiberbulling ta'sirlaridan asrash, ularda paydo bo'lgan internetga tobelik va uni bartaraf etish yuzasidan ko'plab ilg'or ilmiy markazlar hamda institutlar faoliyat olib bormoqda. Jumladan, Grenfild internet texnologiyalariga qaramlikni o'rganish markazida (Greenfield and the Center for Internet and Technology Addiction), Tayland internetga qaramlikni davolash markazida (Internet addiction treatment in Thailand), Toronto internetga qaramlikni davolash ilmiy markazida (Internet addiction treatment Centres in Toronto), Dehli internetga qaramlikni aniqlash markazida (Internet addiction detection Centers in Delhi), Avstraliya internet fojealarini o'rganish markazida (Australian internet disaster research Center), AQSH psixologlari assotsiatsiyasida (APA), Turkiya ijtimoiy tibbiyot ilmiy markazida (Turkish social medicine Research Center), To'qsoba psixologiya institutida (Tukusuba institute of Psychology),

Rossiya psixologiya institutida (Institute of Psychology Russia), Xitoy tibbiyot universitetida (Chinese medical University) mazkur yo'nalishlarda keng ko'lamli ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Mamlakatimizning bugungi istiqboli va ertangi kelajagi yo'lida amalga olishirilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy islohotlar muvaffaqiyati ko'p jihatdan yoshlarning yuqori aqliy salohiyatiga bog'liqligini anglagan holda, ularning har tomonlama barkamol shaxs bo'lib etishishida barcha shart-sharoitlarni yaratishga davlat siyosatidagi ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash", "Yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab-quvvatlash va ro'yobga chiqarish, bolalar va yoshlar o'rtaida sog'lom turmush tarzini shakllantirish" kabi muhim vazifalarning belgilangani fikrimiz dalilidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarorida belgilangan yoshlar ongi va dunyoqarashini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va internet tarmog'ining salbiy ta'siridan asrash, internet tarmog'idan oqilona foydalanishga o'rgatish, ularda mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularning kasbiy kompetentligini oshirish, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini psixologik jihatdan ta'minlash vazifalari ijrosiga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). O'smir yoshlarning kiberbulling ta'siridan himoya qilish masalasida bugunga qadar ko'plab, soha egalari, jumladan, psixologlar, pedagoglar, sotsiologlar hamda faylasuf tadqiqotchilar tomonidan keng miqyosda tadqiq etilgan bo'lsa-da, hanuzgacha ushbu masala fanlararo tadqiqotlarning bosh maqsadi sifatida gavydalanmoqda. Chunki amalga oshirilgan tadqiqotlarning aksariyati, nazorat guruhlarida olib borilgan bo'lib, undan ko'pchilik tadqiqotchilar o'z e'tirozlarini bildirib o'tganlar, ya'ni nazorat guruhlarida ushbu masalani yechish uchun yetarli darajada ob'yekt sifatida qabul qilinmaydi. Shuningdek, mazkur masalani faqatgina so'rov yoki intervyular orqali to'liq o'rganib bo'lmaydi.

Psixolog O.N.Arestovanning aytishicha, shaxsning virtual muhitga qaramlik darajasi past yoki yuqori ekanligini ilmiy asoslash avvalo, yirik laboratoriyalarda sinaluvchilarni qayta o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi[9; s.-14-20.]. Demak, o'smir yoshlarni virtual himoyalash muammosini aniqlash faqat testlar yordamida emas, biror bir amaliy harakat aks etgan laboratoriya tekshiruvida ham aniqlanadi.

B.A.Burova o'zining "internet addiksiya mexanizmlari" nomli ilmiy maqolasida muammoni shunday izohlaydi: "internet tobeligi masalasida tadqiqot olib borishdan oldin, tadqiqotchi avvalo, ushbu xulqqa ega bo'lgan shaxslar faoliyatini o'z ko'zi bilan kuzatmog'i lozim. Chunki ushbu usul unga olib keluvchi ko'plab psixologik omillar aniqlanadi [14; s.-290-291.]. Masalan, o'yin, internet, vaqt, yosh, ijtimoiy holat va hokazo. Mazkur qarashlarga muvofiq, virtual olamning ta'siri aniqlash nafaqat psixodiagnostik vositalar orqali balki, kuzatish orqali ham tadrijiy o'rganish mumkin. Virtual olamning ta'siri masalasi A.E.Voyskunskiy tomonidan ham keng o'rganilgan bo'lib, muallif muammoni o'rganishga oid o'ziga xos yo'nalishlarni taklif etadi. Muallifning fikricha, ushbu yo'nalishlar quyidagilarni o'z ichiga olishi lozim[19; s.-81-101.]:

- Virtual muhitga tobe shaxslar faoliyatidagi o'zgarishlarni tadqiq etishga qaratilgan yondashuv;
- Internet tobeligini keltirib chiqaruvchi omillar va uning rivojlanish bosqichlarini alohida tadqiq etishga qaratilgan yondashuv;
- Virtual muhitga qaramlik modelini ishlab chiqishga qaratilgan yondashuv;
- Virtual muhitga qaramlik va uning boshqa jihatlarini o'rganishga qaratilgan, pedagogik, sotsiologik, huquqiy va hokazo. Darhaqiqat, internet tobeligi faqatgina psixologik muammo emas, uni keng miqyosda ya'ni tadqiqotlar integratsiyasida o'rganish o'ta ahamiyatli sanaladi.

Virtual tarmoq xavfi masalasi nafaqat, ilmiy psixologiya balki, butun jamiyat va davlat miqyosidagi strategik masala ham hisoblanadi. Misol uchun 2009 yil, 10 iyunda Moskva shahrida ushbu muammo yuzasidan simpozium tashkil etiladi. Unda Yu.P.Zinchenko so'zga chiqib, quyidagilarni ta'kidlab o'tadi: "Virtual muhitga qaramlik bu - shiddat bilan o'sayotgan xulq ko'rinishi sanalib, uni o'rganish uchun, avvalo, fenomenologik asoslarini aniqlash lozim. Bundan tashqari muammoni bosqichma-bosqich hal etish hamda uni bartaraf etishda aniq psixologik va psixoterapevtik tavsiyalar ishlab chiqish lozim" [8; s.-285-286.]. Shundan so'ng bir qator xorij tadqiqotchilari muammo borasidagi tadqiqotlarining yo'nalishini o'zgartirishga qaror qildilar. Ba'zi tadqiqotchilar internetdan ko'p foydalanish holatini ijobiy holat sifatida e'tirof etib, uni pul topishning eng samarador yo'li deb ta'riflaydilar. Boshqalar qatorida, A.V.Benediktovanning yozishicha, virtual muhitga qaramlik tushunchasi patologik xulq sifatida qaralmasligi lozim, ya'ni internetdan ko'p foydalanish insonlarni boyitadi[12; s.-228-236.]. A.A.Chernovanning so'zlariga ko'ra, kiber qaramlik murakkab jarayon sanalib, uni tadqiq etuvchi mutaxassis nafaqat psixologiya fani yutuqlaridan, balki kompyuter texnologiyalariga oid bilimlardan ham xabardor bo'lmog'i lozimdir [94; s.-232.]. Ushbu omillar orqali internet ma'lumotlarining inson shaxsiga ta'sirini yanada ko'proq bilish mumkin. Chunki kibertarmoq ma'lumotlarining aksariyati pul ishlashga yoki biznesni amalga oshirish mazmunidagi ma'lumotlar hisoblanadi.

Angliyalik tadqiqotchi M. Griffiths o'zining "virtual muhitga qaramlik: ma'lumotlarni qabul qilish" mavzusidagi navbatdagi ilmiy maqolasida, quyidagi fikrlarini aytib o'tadi: "Virtual muhitga qaramlik bu - destruktiv, patologik hamda shunchaki, internetdan foydalanish mazmunida kechadigan murakkab jarayon hisoblanib, ayrim shaxslar ushbu xususiyatlarini osonlikcha tan olmaydilar. Ba'zilar uchun bu odatiy harakatlar ham sanaladi [111; p.-61-75.]. Demak, muammoni o'rganish va bartaraf etishda o'ziga xos yondashuvlar mavjud bo'lishi, har bir tadqiqot jamiyat va shaxs

imkoniyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Virtual olam ta'sirining salbiy oqibatlarini masalasi bo'yicha ham e'tiborga molik loyihalar amalga oshirilgan bo'lib, bunga misol tariqasida M.E. Vaydorf-Sisoyevaning ishlarini olish mumkin. Uning fikricha, har qanday jamiyat va davlat o'z hududida internet tarmog'i ma'lumotlarini qonuniy tarzda nazorat qilmog'i lozim. Shuningdek, ushbu vazifalar nafaqat mutaxassislar, balki jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda tegishli vazirliklar tomonidan ham nazorat qilinishi kerak[16; s.-92.]. Demak, ushbu mulohazadan shu narsani anglash mumkinki, har qanday ma'lumot senzurdan o'tishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Virtual olam va uning ta'siriga tushishning sabablari borasida amalga oshirilgan psixologik tadqiqotlar ichida B.A.Barabanshikova tomonidan olib borilgan izlanishlar o'ziga xos ahamiyatga ega sanaladi. Muallifning aytishicha, virtual muhitga bo'lgan qaramlik yosh bolalarda ko'p kuzatilib, uning oqibatida ularda o'z-o'zini anglash jarayoni noto'g'ri kechadi. Tarmoq ma'lumotlariga ro'ju' qo'ygan bolalar ko'pincha, "men ustunman" mazmunidagi o'z-o'zini baholash xususiyati shakllanadi [15; s.-430.]. Yoki virtual olamga ruju' qo'yish oxir-oqibat, vaqtni ortiqcha baholash bilan ham yakunlanadi.

Boshqalar qatorida V.V.Selivanov va L.N.Selivanova ham virtual tarmog'dan foydalanishning psixologik masalalari borasida tadqiqotlar olib borgan bo'lib, unda mualliflar quyidagi sabablarni aniqlaydilar. Mualliflarning fikricha, virtual muhitga tobe shaxslarda boshqalardan farqli o'laroq, o'zgaralar bilan munosabat o'rnatishda tajovuzkorlik, dushmanlik kayfiyati, jizzakilik kabi sifatlar ustunlik qiladi. Shuningdek, ular ko'pincha hafsalasi pir bo'lgan yoki kuchli xavotir hissi bilan yashovchi kishilar sifatida ham boshqalardan ajralib turadi[81; s.-378-391.]. Shuningdek, A.V.Zaxrapina ham o'smir yoshlarda internet tobeligi namoyon bo'lishining psixologik omillari to'g'risida izlanishlar olib borishgan bo'lib so'ng, muammoni barataf etish yuzasidan o'ziga xos taklifini ishlab chiqdi. Ya'ni olimning taklificha, virtual muhitga qaramlikning oldini olishning yagona yo'li bu, uni nazorat qiluvchi milliy qo'mitani tashkil etishdir. Ushbu qo'mita, qaramlikni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar, qonun xujjatlari, profilaktik dasturlar ishlab chiqish kabi ishlarni amalga oshiradi[24; s.-317.]. Ushbu taklifning mohiyati shundaki, virtual tarmoqqa bo'lgan qaramlikni faqatgina fan emas, balki uni nazorat qiluvchi, ma'lumotlarni profilaktika qiluvchi tashkilot ham zarur sanaladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ushbu maqolada 1. V.Loskutovanning "Internetga qaramlikni o'rganish" so'rovnomasi;

2. A.Jichkina va E. A. Il'epilinalarning "Tugallanmagan jumlar metodikasi" (Internetga bo'lgan munosabatni aniqlash bo'yicha);

3. A.Jichkinaning "Internetga qaramlik ko'lamini aniqlash" so'rovnomasi;

4.S.A.Kulakovning "Internet-tobelik" testi;

5.Kemberli Yangning "Internetga munosabatni o'rganish" so'rovnomasi.

Shuningdek, ma'lumotlarni qayta ishlashning matematik-statistik metodlaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Birinchi shkaladan internetni umuman qabul qilish bo'yicha olingan natijalari 6,56-5,54 ni tashkil qilgan. Ikkinchi shkala, ya'ni vaqtni idrok etish bo'yicha olgan natijalari 1,52-1,48 natijani ko'rsatganligi va bu natijadan o'smirlarning internet va axborot tizimlaridan foydalanishida vaqt bilan bog'liq vaziyatlarni hisobga olish darajasi o'rta nisbatni tashkil qilganligini ko'rish mumkin.

O'smirlarda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda vaqtni to'g'ri idrok etish mexanizmi shakllanganligini aks ettiradi. Uchinchi shkala fazoni idrok etish 1,62-1,64 miqdorni ko'rsatganligi va bu qiymat o'smirlarda internetning shaxs hayotiga kirib borgan bo'lsada, lekin shaxsning asosiy qadriyatlariga aylanib ulgurmagani va atrof-olamda kechayotgan hodisalarni ratsional ravishda idrok etayotganligini anglatadi. Keyingi shkala internetning ijobiy xususiyatlari o'smirlarda 3-2,12 qiymatni tashkil qilganligi va bu natija internet provayderi faqatgina shaxsning vaqtini o'g'irlash, o'ziga tortuvchi jihat emas, balki undan optimal darajada foydalanish va natijada internetning insonga foydali tomonlarini ham ko'ra olish ko'nikmasi shakllanganligini namoyon qilgan.

Navbatdagi shkala internetning salbiy xususiyatlari bo'yicha natijalar 2,72-2,96 ni tashkil qilgan. O'smirlarda internet tizimi shakla ham bir xil ta'sir qilavermasligi va internetning ijobiy jihati bilan bir qatorda salbiy tomonlari ham bor ekanligini anglashi bilan belgilanadi. Oltinchi shkala internetdagi shaxslar bo'yicha natijalar 2,88-2,82 darajani qayd etgan va bu natija internet tizimida shaxsga ratsional ustanovkalarni berish bilan bir qatorda irratsional ustanovkalarni shakllantiruvchi odamlar ham ko'p ekanligi va shunga o'laroq farqlash qobiliyati o'rta darajada rivojlanganligi bilan izohlanadi.

Internetdagi ma'lumotlar shkalasi bo'yicha talabalarning natijalari 3-3,14 qiymat bilan o'rtachadan yuqorini namoyon qilganligi va bu miqdor axborotlarni qabul qilishda to'g'ri va noto'g'riga ajrata olish imkoniyatlari borligini anglatadi. Oxirgi shkala men internetdaman faktori bo'yicha o'smirlarning darajalari 1,96-2,94 ni ko'rsatganligi va bu natija internetdan bevosita foydalanishi va internet tarmog'ining imkoniyatlaridan optimal darajada foydalanishi bilan alohida xarakterlanadi.

Sinaluvchilar natijalari faktorli analiz bo'yicha (4-jadvalga qarang) ko'rsatkichlar 5 ta komponentga birlashdi. Birinchi shkalani tashkil etgan psixologik faktorlar: internetni umuman qabul qilish 0,722, vaqtni idrok etish 0,695, internetning ijobiy xususiyatlari 0,733, internetning salbiy xususiyatlari 0,666, internetdagi odamlar 0,619, internetdagi ma'lumotlar 0,707 va men internetdaman 0,743 kabi natijalar bilan o'zaro farqlandi. Ikkinchi shkalani tashkil etgan psixologik faktorlar: ortiqcha ishtiyoq 0,744, internetga to'liq qaram 0,519 va internetni umuman qabul qilish 0,455 natija bilan alohida xarakterlanadi. Uchinchi shkalani tashkil etgan psixologik omillar: internetga moyil emas 0,815, internetga bog'lanib qolgan 0,781 va internetga to'liq qaram 0,459 daraja bilan qayd etildi. To'rtinchi shkalani tashkil qilgan

psixologik birliklar: internetga bog'lanib qolgan 0,491, internetga butunlay qaram 0,506, doimiy internet foydalanuvchisi 0,582 va internetga to'liq qaram 0,549 kabi psixologik xususiyatlar bilan farqlandi. Keyingi shkalani tashkil etgan psixologik birliklar: fazoni idrok etish 0,695 va internetdagi odamlar 0,444 kabi farqlar bilan alohida farqlandi.

4-jadval

Internetga qaramlik ko'lam, internetga tobelik va tugallanmagan jumlar so'rovnomalari darajasining faktorli analiz ko'rsatkichlari

Shkalalar	Faktorlar				
	1	2	3	4	5
internetga moyil emas			-0,815		
internetga bog'lanib kolgan			0,781	0,491	
internetga butunlay tobe				-0,506	
internetdan deyarli foydalanmaydi					
doimiy internet foydalanuvchisi				-0,582	
ortiqcha ishtiyoq		0,744			
internetga to'liq tobe		-0,519	-0,459	0,549	
internetni umuman qabul qilish	0,722	0,455			
vaqtni idrok etish	0,695				
fazoni idrok etish					0,695
internetning ijobiy xususiyatlari	0,733				
internetning salbiy xususiyatlari	0,666				
internetdagi odamlar	0,619				-0,444
internetdagi ma'lumotlar	0,707				
men internetdaman	0,743				

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

"O'smirlarda internet tobeligini keltirib chiqaruvchi psixologik omillar va ularni bartaraf etish yo'llari" mavzusi bo'yicha tadqiqot ishi yuzasidan quyidagi umumiy xulosalarni berish mumkin.

talabalarda internet tobeligi bilan bog'liq psixologik xususiyatlarning konstruktivligi, virtual olam ta'siridan saqlanishni ta'minlovchi sifatlar: internetga moyil emas, internetdan deyarli foydalanmaslik, internetni umuman qabul qilish, vaqtni idrok etish, internetning ijobiy xususiyatlarini ko'ra olish va internetdagi ma'lumotlarni tahlil qilish yuqori darajada ekanligi, aqliy xatti-harakatlarning ustunligi va intellektual sifatning faol shakllanishida muhim omil ekanligi, aksincha, bu psixologik faktorlarning pastligi, talabalarda internetga bog'lanib qolish, internetga tobelik, ortiqcha ishtiyoqlarning vujudga kelishi va internetdagi ma'lumotlardan noto'g'ri foydalanishi oqibatida virtual olamga tobelik kabi xususiyatlarga ishora qiladi.

O'smirlarda internet tobeligini keltirib chiqaruvchi psixologik omillar darajasi psixologik jihatdan barqaror ravishda kechishi, shaxslilik xususiyatlarining o'sishi, axborot oqimi uchun zarur bo'lgan sifatning o'sishi va yoshlarni axborot bilan ishlashga tayyorlashda tartibli xulq-atvor imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi hamda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda optimal darajada psixologik jihatdan tayyorlash va axborotlardan foydalanishni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga va kibermadaniyatga xos sifatning o'sishiga o'ziga xos asos sifatida xizmat qiladi.

internet tobeligi va virtual olam ta'sirining turli xil omillari oliy ta'lim muassasalari talabalarida aniqlanib, ularning har xil darajalari aks etib, talabalarining faoliyat turiga moslab berilgan mulohazalarning ko'pchiligini internetga moyillikning quyi ko'rsatkichi, internetga bog'lanib qolishdan saqlanish, axborot oqimiga nisbatan ortiqcha ishtiyoqning pastligi va irodaviy harakatlarning mustahkam darajada rivojlanganligi, ularning kelgusi faoliyatida virtual olamdagi voqeliklarni to'g'ri ravishda idrok qilishi, internetdagi ma'lumotlarni mukammal o'zlashtirish va vaqt bilan bog'liq jihatlarni baholay olishi bilan alohida xarakterlanadi.

talabalar o'quv faoliyatida internet tobeligi bo'yicha shaxsning kasbiy yo'naltirilgan ko'nikma va qobiliyatlarning barqaror ravishda shakllanishi, ular internetga bog'lanib qolishdan saqlanish, addiksiyalarning kuchayib ketishini oldini olish va internetning ijobiy jihatlarni hisobga olgan holda faoliyat olib borishini belgilab beradi.

o'smirlarning internet tobeligi bilan bog'liq muammolari internetga bog'lanib qolishlik, virtual olamga butunlay tobelik, doimiy internet foydalanuvchisiga aylanish, ortiqcha ishtiyoqlarning mavjudligi va destruktiv xulq-atvorni vujudga kelishi kabi omillar asosiy xususiyatlarni tashkil etishi psixologik jihatdan muhofazalanishga va barqaror tarzda kechishiga ta'sir qiladi.

internetga tobelik va virtual olam ta'siriga berilishning psixologik jihatlarini internetga moyillikning pastligi, ortiqcha ishtiyoqlarning quyi darajada ekanligi, internetni umuman qabul qilish va internetning ijobiy xususiyatlari shkalalari faktorli tahlil bo'yicha yuqori vaznga ega bo'lganligi va talabalar o'quv faoliyati davomida internet bilan bog'liq yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tez va oson bajarishi, topshiriqlar va vazifalarni optimal darajada amalga oshirish imkoniyati borligi bilan belgilanishi mumkin.

internetga tobelik va uni keltirib chiqaruvchi psixologik xususiyatlarni baholashda so'rovnomalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik munosabatlari, shaxslilik xususiyatlari, internetga tobelik ko'lamini o'rganish, internetga tobelik darajasi va tugallanmagan jumlar bilan o'rta darajada korrelyasion aloqaga kirishganligi aniqlangan.

o'smirlarda internet tobeligini keltirib chiqaruvchi psixologik xususiyatlar virtual olam ta'siriga berilmaslik, internetning ijobiy va salbiy xususiyatlarini idrok etishi, o'zini-o'zi rivojlantirish va talabalarda axborot oqimiga qarshi kiberimmunitetni shakllantirish kabi malaka-ko'nikmalarni psixologik jihatdan rivojlanishi va o'sishiga o'zining samarali ta'sirini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Бурова В. А. Механизмы формирования интернет-аддикции Текст. / В. А. Буров, В. И. Есаулов // Материалы XIII съезда психиатров России.- М., 2000.- С.290-291.
- [2] Взаимодействие личности и виртуальной реальности: психическое развитие и личностная детерминация: монография / под ред. Барабанщикова В.А., Селиванова В.В. М.: Универсум, 2019.- 430 с.
- [3] Виртуальная реальность современного образования: сборник научных статей / Сост.: М.Е. Вайдорф-Сысоева, Т.С. Грязнова. М.: ИИУ МГОУ, 2015. - 92 с.
- [4] Виртуальная реальность: философские и психологические проблемы Текст. / Под. ред. Н. А. Носова. М.: Центр виртуалистики ИЧ РАН, 1997. - 187 с.
- [5] Войскунский А. Е., Митина, О. В., Аветисова, А. А. Общение и «опыт потока» в групповых Интернет-играх / А. Е. Войскунский, О. В. Митина, А. А. Аветисова // Психол. журн. - 2005. - Т. 17. - № 5. - С. 47 - 63.
- [6] .Internet saytlari
- [7] <http://www.pedagog.uz>.
- [8] <http://www.ziyo.net.uz>.
- [9] O'zbekiston respublikasi talim sayti.
- [10] <http://www.edustornig.ru/main/book/pedagogtechno.htm>